

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA

KATEDRA ROZVOJOVÝCH STUDIÍ

Jakub MENYHARD

Upgrading Kibera – problematika změny sídelní struktury v Kibeře

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Jiří PÁNEK

Olomouc 2013

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a všechny použité zdroje informací jsem uvedl v seznamu literatury.

V Olomouci, dne 30. 5. 2013

.....

Podpis

Na tomto místě bych chtěl poděkovat Mgr. Jiřímu Pánkovi za vstřícný přístup, odborné rady a připomínky, které mi pomohly při vypracování této práce.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jakub MENYHARD**
Osobní číslo: **R10266**
Studijní program: **B1301 Geografie**
Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová studia**
Název tématu: **Upgrading Kibera - problematika změny sídelní struktury v Kibeře**
Zadávající katedra: **Katedra rozvojových studií**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou přesídlení obyvatel a změny sídelní struktury slumu Kibera. Autor se v práci zaměří na hodnocení tohoto vládního programu, na související rizika spojená s narušením prostorových vazeb mezi obyvateli a na udržitelnost tohoto přístupu.

Rozsah grafických prací: **dle potřeby**
Rozsah pracovní zprávy: **10 - 15 tisíc slov**
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**
Seznam odborné literatury:

CRONIN, Victoria a Peter GUTHRIE. Alternative approaches to slum upgrading in Kibera, Nairobi. Proceedings of the ICE - Urban Design and Planning. 2011-06-01, roč. 164, č. 2, s. 129-139. ISSN 1755-0793. DOI: 10.1680/udap.2011.164.2.129. Dostupné z: <http://www.icevirtuallibrary.com/content/article/10.1680/udap.2011.164.2.129>
AKATCH, Samuel a Silvester KASAKU. Informal Settlements and the Role of Infrastructure: The case of Kibera, Kenya: Discovery and Innovation. Nairobi, Kenya: ACADEMY SCIENCE PUBLISHERS, 2002, s. 32-37. WARAH, Rasna. NAIROBI, KENYA: Life in Kibera. World Watch. 2007, p30-30. ISSN 08960615. UN-HABITAT: Slum Upgrading Facility (SUF). [online]. [cit. 2012-05-10]. Dostupné z: <http://ww2.unhabitat.org/suf/>

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Jiří Pánek**
Katedra rozvojových studií
Datum zadání bakalářské práce: **11. května 2012**
Termín odevzdání bakalářské práce: **27. dubna 2013**

Prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph.D.
děkan

L.S.

Doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 11. května 2012

Obsah

Seznam použitých zkratk	7
1. Úvod	8
2. Cíle práce	10
3. Metody zpracování	11
4. Slumy	12
4.1 Historie pojmu neformální obydlí	12
4.2 Definice slumu	13
4.3 Narůstající podíl obyvatel ve městech	15
4.4 Rozvojové cíle tisíciletí, cíl č. 7	17
4.5 Agentura UN-HABITAT	18
5. Hlavní město Nairobi, Keňa	19
5.1 Neformální čtvrť Kibera	20
5.2 Historie Kibery	20
5.3 Projekty v Kibeře – Map Kibera Project a Map Kibera	22
5.4 Kianda – první zmapovaná vesnice v Kibeře	24
5.5 Životní podmínky pro obyvatele Kibery	25
6. Kenya Slum Upgrading Programme	29
6.1 Cíle a projekty programu KENSUP	29
6.2 Problematika hygienických podmínek a distribuce vody v Kibeře	31
6.3 Charakteristika vesnice Soweto East	31
6.3.1 Projekt K-WATSAN	32
6.4 Kibera Soweto East Upgrading project	33
6.4.1 Decanting site – dočasný domov pro obyvatele ze Soweto East	35
6.4.2 Ekonomické dopady a problémy spojené s bydlením v Langatě	37
6.5 Sociální a environmentální dopady vládního programu KENSUP	40
7. Závěr	42
8. Shrnutí	44
9. Seznam obrázků	45
10. Seznam použitých zdrojů	46

Seznam použitých zkratek

AIDS	<i>Acquired Immune Deficiency Syndrome</i>
AMREF	<i>African Medical and Research Foundation</i>
APHCR	<i>African Population and Health Research Center</i>
EGM	<i>United Nations Expert Group Meeting</i> (Expertní skupina OSN)
GIS	<i>Geografické informační systémy</i>
GPS	<i>Global Positioning System</i>
HIV	<i>Human Immunodeficiency Virus</i>
KAR	<i>King's African Rifle</i> (Královští afričtí střelci)
KENSUP	<i>Kenya Slum Upgrading Programme</i>
KSH	<i>Kenya Shilling</i> (Keňský šilink)
K-WATSAN	<i>The Kibera Integrated Water, Sanitation and Waste Management Project</i>
MDG	<i>Millenium Development Goals</i>
MKP	<i>Map Kibera Project</i>
NGO	<i>Non-governmental Organisation</i> (Nestátní nezisková organizace)
OECD	<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i> (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj)
OSN	<i>United Nations Organisation</i> (Organizace spojených národů)
SMS	<i>Short Message Service</i>
SNP	<i>Sustainable Neighbourhood Programme</i>
UN-HABITAT	<i>United Nations Human Settlements Programme</i> (Program OSN pro lidská sídla)
UNSD	<i>United Nations Statistic Division</i> (Statistické oddělení OSN)
WAC II	<i>Water for African City Phase II</i>

1. Úvod

V důsledku celosvětového procesu globalizace a modernizace dochází v novém tisíciletí k rozvoji měst v rozvojových zemích. Města jsou považována za zdroj sociálních změn a jsou podstatným faktorem vedoucím k pochopení společnosti. Rychlá urbanizace rozvojového světa přenáší postupně čím dál větší díl problému chudoby rozvojových zemí do měst. Urbanizace chudoby je souhrn procesů, které zahrnují odlišné aspekty mezi chudobou a nárůstem městské populace. Zahrnuje nejen migraci chudých obyvatel z venkova do měst, ale i přírůstek v samotných městech.

Za posledních třicet let rapidně vzrostl počet lidí žijících ve městech a s tímto se začal rozšiřovat fenomén zvaný neformální čtvrti. Odborníci agentury UN-HABITAT odhadují, že dnešní města obývají tři miliardy lidí, z čehož jedna třetina žije ve slumech. Každý den se do slumů stěhuje přibližně 100 000 nových obyvatel. Při zachování stejných podmínek se za následujících 25 let populace slumů zdvojnásobí. Do roku 2030 by tak 80 % obyvatelstva připadalo na města rozvojového světa. Podmínky života v neformálních osadách jsou mnohdy velice tristní. Ve slumech se koncentruje vysoké množství lidí, kteří zde nemají základní hygienické zařízení, přístup k pitné a nezávadné vodě nebo možnost legálně vlastnit pozemek. V chatrčích sdílí většinou jeden malý pokoj, ve kterém žijí v nadměrném počtu.

Autor si pro svou práci vybral neformální čtvrť Kibera, která se nachází na okraji hlavního keňského města Nairobi. Ve slumu žije přibližně 250 000 obyvatel, kteří obývají plochu o rozloze 2,5 km². V roce 2004 byl zahájen vládní program Kenya Slum Upgrading Programme (KENSUP), který má za cíl zlepšit podmínky pro život místním lidem díky nově vybudované sociální a fyzické infrastruktuře. Projekt má také za cíl zajistit legální vlastnictví pozemků, jelikož podle keňské vlády zde obyvatelé žijí nelegálně. Pilotní fáze projektu se uskutečnila v oblasti Soweto East, která je jedna ze 13 vesnic v Kibeře. Kvůli rozsáhlým pracím na přestavbu a demolici dosavadních struktur bylo zapotřebí dočasně přestěhovat přibližně 25 000 obyvatel Soweto East. První várka 5 000 lidí byla přestěhována v září roku 2009 do tzv. „Decanting site“ v části Langata. Komplex nových vysoko podlažních budov jim měl poskytnout dočasný domov do té doby, než bude modernizace vesnice dokončena. Přestěhování sebou nese řadu problémů, které trápí obyvatele a můžou zkomplikovat modernizaci Kibery.

Autor si téma Kibery vybral ze dvou důvodů. Především chce poznat odlišný způsob života místních lidí. V České republice, kde není problémem chybějící kanalizace, přístup k pitné vodě, hygienické podmínky apod., si obyvatelé jen těžko dokážou představit, v jakých podmínkách lidé v Kibeře, či jiných slumech ve světě, žijí. Přesídlování obyvatel v Kibeře je problémem současnosti, to byl druhý faktor výběru tématu. Dává prostor k zamyšlení nad věcí, jak nejvhodnějším způsobem přesídlit Núbijce, kteří se nechtějí vzdát „svých“ pozemků a považují se za právoplatné majitele, kam umístit obchody, sociální služby, školy nebo jak zamezit šíření nemocí. Vybízí se i otázka, zda lidé, kteří dosud žili v otřesných podmínkách, budou schopni svůj život změnit jak z hygienického, tak ze sociálního hlediska.

2. Cíle práce

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou přesídlení obyvatel a změny sídelní struktury slumu v Kibeře, který patří mezi největší na světě. Autor se v práci zaměří na projekt vládního programu KENSUP, který usiluje o vybudování nové infrastruktury v Kibeře pro zlepšení života tamních obyvatel. Pilotní projekt byl zahájen ve vesnici Soweto East, díky kterému je potřeba na určitou dobu přestěhovat lidi z chudinských čtvrtí do nových, infrastrukturně zajištěných oblastí na okraji Kibery.

Cílem této bakalářské práce je představit vládní program Kenya Slum Upgrading Programme a popsat ekonomické a sociální dopady na obyvatele, kteří jsou dočasně ubytováni v nových domech v části Langata.

Práce je rozdělena na tři části. První kapitola popisuje historii a oficiální definice neformálních sídel. Dále se kapitola věnuje současným urbanizačním trendům, kdy se z venkova do měst stěhuje čím dál tím větší počet obyvatel. Na závěr první části jsou představeny Rozvojové cíle tisíciletí, konkrétně cíl č. 7 a agentura UN-HABITAT, která je programem OSN pro lidská sídla.

Druhá část představuje neformální čtvrť Kiberu. Konkrétně popisuje historii a životní podmínky lidí sídlících v tomto keňském slumu. Fakticky se druhá kapitola zaměřuje na první obyvatele, kteří se usídlili v Kibeře – Núbijce. Ti jsou tady více jak 100 let a nadále tvrdí, že jsou jedinými vlastníky této oblasti. Dále je představen projekt Map Kibera Project, který se snaží prozkoumat a zmapovat sociálně-demografické a fyzické prvky Kibery. Jako první zmapovaná byla vesnice Kianda, která je taktéž podrobně popsána v této kapitole.

V závěrečné části se práce věnuje vládnímu programu KENSUP, kde se zaměří na projekt The Kibera Integrated Water, Sanitation and Waste Management Project (K-WATSAN) a Kibera Soweto East Upgrading project. Bude se zabývat problémy spojené s modernizací v Soweto East a stěhováním lidí do bytů v Langatě. V závěrečné části se budou popisovat problémy spojené s bydlením v dočasných bytech, včetně finanční náročnosti při placení nájmu.

3. Metody zpracování

Při psaní bakalářské práce byla použita metoda analýzy textu a metoda syntézy. Informace byly získávány především z internetových zdrojů v anglickém jazyce. Pro lepší orientaci v textu je na začátku práce uveden seznam všech použitých zkratk s jejich celým názvem v původním jazyce a u některých doplněn českým překladem. Stěžejní bylo vyhledávání a následný překlad a interpretace v textu. Pro zapisování odkazů na citace v textu je použita metoda Harvardského systému. Kompletní seznam citací je uveden v abecedním pořadí na konci práce v seznamu použitých zdrojů.

V České republice je složité najít zdroje, které informují o slumu Kibera. Tématikou neformálních osad se zabývá například Mike Davis ve své knize *Planet of Slums* (2006). Dále bylo čerpáno především z publikací agentury UN-HABITAT – *The challenge of slums: Global report on human settlements* (2003) a *State of the World's Cities* (2006). Historií Kibery se pak zabývá Johan Smedt ve své knize *The Nubis of Kibera: a social history of the Nubians and Kibera slums* (2011).

Dále byla využita práce Stefana Marrase (2009), který v rámci *Map Kibera Project* zmapoval první vesnici v Kibeře – Kiandu. V současné době je jen málo studií, které pojednávají o dočasném přestěhování obyvatel do nových bytových, jelikož projekt není zdaleka u svého konce. Rozhovory s vybranými obyvateli přinesla ve své publikaci *Amnesty International* (2009), která se dotazovala na spokojenost lidí s novými byty.

4. Slumy

Vijiji (Nairobi), favela (Brazílie), township a umjondolo (Jihoafrická republika), gecekondy (Turecko), bidonville (Francie), barrio (Guatemala), villa miseria (Argentina). Tyto a desítky dalších názvů označují v odlišných částech světa deprivované městské lokality a squatterské osady. Pro jejich obecné mezinárodní označení se často používá termín slum. Tento výraz dříve označoval zchátralé části měst, které postupně upadaly až do současného nevyhovujícího stavu (UN-HABITAT, 2003, s. 9–10, 64–70).

V Nairobi roku 2002 expertní skupina OSN (United Nations Expert Group Meeting, EGM) složená z odborníků Programu OSN pro lidská sídla (UN-HABITAT), UN Statistic Division (UNSD), the Cities Alliance a African Population and Health Research Center (APHCR) měla za cíl identifikovat neformální obydlí a navrhnout způsoby či metody jejich měření. Podle výsledné definice je slumem každá oblast, která splňuje alespoň jednu z následujících podmínek: problematická dostupnost k vodě, nedostatečný přístup k hygienickým a jiným infrastrukturám, nedostatečná kvalita výstavby, přelidnění a nejistý rezidenční status. Do takto specifické kategorie spadá celá řada různých druhů bydlení s různou kvalitou. Obyvatelé těchto lokalit však mají společné, že často žijí v nedůstojných životních podmínkách a stát jim poskytuje jen velice málo služeb. Často jsou nuceni si ilegálně přivlastňovat půdu, elektřinu či vodu (UN-HABITAT, 2003, s. 10–11).

4.1 Historie pojmu neformální obydlí

Podle Davise (2006) se pojem neformální obydlí pravděpodobně poprvé objevil ve slovníku autora Jamese Hardyho Vauxe v roce 1812 a vyjadřoval synonymum pro „trestní obchodování“. Termín „slum“ se pak objevil v roce 1820 v Londýně, kdy se dělnická vrstva přemístila do obytných jednotek, nedostatečně zařízených a vysoce přelidněných, které jim zajistily podniky a továrny, v nichž byli zaměstnáváni (UN-HABITAT, 2006, s. 9, 21). „Slum“ se používal k označení nejkudší kvality bydlení a extrémně nehygienických podmínek (UN-HABITAT, 2003, s. 9). Prvotní význam termínu „slum“, také doslovný překlad, byl: „místo se špatnou pověstí“, postupem času se však začal označovat a obecně vykládat jako přelidněná a bídou

zpuštěná městská část obývaná velmi chudými lidmi (UN-HABITAT, 2006, s. 21). Bylo to místo s vyšší koncentrací kriminality a výskytu drog i pravděpodobný zdroj pro bezpočet epidemií, které pustošily město. Během 19. století se termín objevil v psané formě jazyka, většinou v uvozovkách, pod názvem „back-slum(s)“. Kolem roku 1850 byly neformální čtvrti identifikovány ve Francii, Americe a Indii. Tehdy byly poprvé uznány jako mezinárodní fenomén (Davis, 2006, s. 21). Na konci tohoto století se za slum považovala ulice či úzký průchod mezi budovami v hustě osídlené čtvrti města. Ve 20. století se pro chudinskou oblast začal používat přesnější význam, blízký současnému chápání pojmu, například obytný dům s více bytovými jednotkami (UN-HABITAT, 2003, s. 9). Dnes jsou neformální osady mnohonásobně větší a s daleko větším počtem obyvatel než slumy z předminulého století nacházející se v Evropě a Severní Americe. Setkáme se s nimi především ve městech rozvojových států Afriky, Latinské Ameriky či Asie (UN-HABITAT, 2006, s. 21). Neformální obydlí můžeme objevit i v moderním rozvinutém světě, například Santa Catalinu ve Španělsku (Romea, 2012).

4.2 Definice slumu

Slumy jsou domovem pro více jak jednu miliardu lidí na všech kontinentech. Tyto neformální obydlí jsou jako ostatní městské části. Obyvatelé ve slumech bydlí, chodí zde do práce a vychovávají tady své děti (Amnesty International, 2009a, s. 2). Neformální osada je silně zalidněná městská oblast, která se vyznačuje nevyhovujícím bydlením a chudobou místních obyvatel. UN-HABITAT, specializovaná agentura OSN pro lidská sídla a územní rozvoj definuje slum jako skupinu domácností, ve kterých žije určitý počet jednotlivců na území daného města pod jednou střechem a postrádají jednu či více z pěti základních potřeb pro adekvátní bydlení:

- Trvalé a stabilní obydlí, které ochrání obyvatele proti extrémním klimatickým podmínkám.
- Dostatečný životní prostor, tedy ne více jak tři osoby sdílející jeden pokoj.

- Cenově přijatelný a bezproblémový přístup k pitné vodě v dostatečném množství.
- Možnost přístupu k soukromým nebo veřejným toaletám, které jsou používány přiměřeným počtem osob.
- Práva vlastnit půdu či nemovitosti, které předcházejí nuceným vystěhováním (UN-HABITAT, 2006, s. 21).

UN-HABITAT (2006) dále charakterizuje slum jako přilehlé osídlení s nedostatkem základních služeb pro obyvatele. Místní úřady neuznávají slumy za rovnoprávné části měst (Map Kibera Project, 2008). Lidé ve slumech mají problém se začleněním do společnosti a potýkají se s mnoha formami diskriminace – nedostatečný přístup k základním hygienickým službám, neúčast při rozhodování. UN-HABITAT rozlišuje dvě kategorie slumů:

- „*Slum 's of despair*“, tzv. slumy zoufalství. Jsou to části, kde jsou přírodní podmínky, přírodní prostředí a služby v procesu degradace. Zde se kvalita života neustále zhoršuje.
- „*Slum 's of hope*“, tzv. slumy naděje. Jedná se o oblasti, které prochází vývojem, chudinské čtvrti se rozvíjejí. Lidé jsou označováni za „squaterry“, jelikož zde žijí nelegálně (UN-HABITAT, 2003, s. 9–10).

Další charakteristiku slumů přináší ve svém Akčním plánu Cities Alliance (2013), která podporuje snižování chudoby ve městech a angažuje se v oblasti udržitelného rozvoje. Podle organizace jsou slumy neudržované a zanedbané městské části, kde je životní úroveň velmi nízká. Slumy disponují nadměrnou hustotou zalidnění a nájemníky bez zákonných práv na užívání pozemku. Nacházejí se jak ve středu měst, tak na jejich okrajových částech (Cities Alliance, 1999, s. 1). V Tanzánii se jmenují makandy a ve Španělsku jím říkají barrio marginal (UN-HABITAT, 2003, s. 9–11). Slumy jsou také výsledkem špatné politiky, korupce, nezodpovědného finančního trhu či neadekvátních nařízení (Cities Alliance, 1999, s. 1).

Affordable Housing Institute (2005) je globální nezisková instituce, která se zabývá bydlením přístupným pro lidi s nízkými příjmy. Definuje slumy dvěma hledisky:

- *Finanční definice* – slum je místo bez jakýchkoliv investic. Ceny a náklady se udržují velmi nízké, takže i nejchudší lidé zde mohou bydlet.
- *Urbanistická definice* – městská obytná část s minimálními nebo žádnými základními službami (kanalizace apod.).

Mezi další instituce, které pomáhají obyvatelům slumů zlepšit podmínky pro život, patří nevládní organizace Lumanti, se sídlem v Nepálu (NGO forum, 2004). Slumy popisuje jako chudobou zpustošená místa, která obývají lidé s nízkými příjmy a bydlí v nepřiměřených podmínkách pro život. Patří k nim zejména osoby sociálně znevýhodněné (NGO forum, 2004).

Zmíněné charakteristiky dávají základní představu o extrémně chudých, obvykle nelegálně založených čtvrtí, které se vyskytují ve velkoměstech států rozvojového světa. Slumy se rozrůstají každým dnem v Africe, Asii i Latinské Americe. Mezi největší neformální obydlí světa patří bombajský slum Dharavi nebo Kibera v Nairobi. Chudinské čtvrti nalezneme i v Jižní Americe ve městech jako Sao Paulo nebo Rio de Janeiro, kde se slumům říká favely. Neformální osady jsou v Mexiku City, Bogotě a dalších metropolí světa (Christovová, 2012).

4.3 Narůstající podíl obyvatel ve městech

Podle Davise (2006) existovalo v roce 1950 až 86 měst s počtem obyvatel přesahující 1 000 000. Dnes jich stále přibývá a do roku 2015 se jejich počet odhaduje na 550. Současné městské obyvatelstvo je větší než veškerá populace v roce 1960. Globální venkov dosáhne svého maxima populace (3,3 miliardy) v roce 2020 a potom začne postupně klesat. Za budoucí růst populace ve světě, který má dosáhnout v roce 2050 asi 10 miliard, budou zodpovědná města (Davis, 2006, s. 1–2).

V současné době žije více než polovina světové populace v městských oblastech (Kubelková, 2008). Rozsah migrace je větší a její proces rychlejší, ekonomická modernizace výrazně zaostává za rychlostí urbanizace a tudíž má většina nově příchozích obyvatel problémy se získáním zaměstnání. Rapidní osídlování velkých měst má většinou za následek rozsáhlé slumy. Urbanizace se nevytváří pouze v důsledku

hospodářského rozvoje, ale je výsledkem globálních a místních demografických, sociálních, politických, technologických, kulturních a dalších aspektů (Kubelková, 2008).

V šedesátých letech 20. století byla představena „push-pull“ teorie. Ta se zabývala determinanty, které ovlivňují rozhodování lidí migrovat. Na jedné straně se jedná o soubor faktorů, které působí na jedince negativně a mají tendenci člověka vytlačovat z dané oblasti – push faktory. Těmi mohou být nedostatek pracovních příležitostí, špatná životní úroveň nebo válečné, náboženské a národnostní střety (Demografie, 2008). To samo o sobě není ještě dostatečným důvodem migrovat. Pro daného jedince musí někde nejprve existovat pozitivní faktory, které jej budou lákat a přitahovat (Henig, n. d.). Jmenují se pull faktory a řadíme do nich například politickou stabilitu, ekonomickou prosperitu, vysokou životní úroveň, svobodu a možnost seberealizace (Demografie, 2008). Ve své době představovala daná teorie silný explanační potenciál. V současnosti je migrace natolik komplexní fenomén, že tento model „push-pull“ značně redukuje povahu celého fenoménu (Henig, n. d.). Nabízí se otázka, proč lidé z rozvojových zemí v tak velké míře migrují do měst. Demografické studie ukazují, že mezi hlavní důvody patří vysoká míra chudoby a nezaměstnanost na venkově. Lidé migrují především z finančních důvodů, ve městech je motivuje větší šance získat zaměstnání a vyšší platy. Dalšími faktory jsou lepší možnosti vzdělání a snadnější přístup ke zdravotní péči (Kubelková, 2008).

Na zemi existuje pravděpodobně více jak 200 000 slumů, které jsou domovem pro milióny lidí (Davis, 2006, s. 26–27). Neformální obydlí vznikají většinou na periferiích velkoměst. Například v roce 1992 v Mexiku City žilo necelých 7 000 000 obyvatel s nízkými příjmy na ploše neformálních čtvrtí o rozloze 348 km². Morro de Providencia v Riu de Janeiru je první favela, která byla založená v roce 1880. Vznik těch největších slumů se datuje od roku 1960. Ciudad Nezahualcóyotl je neformální osada na předměstí hlavního města Mexika, která měla v roce 1957 stěží 10 000 obyvatel. V dnešní době počet lidí v tomto slumu přesáhl téměř 3 000 000 (Davis, 2006, s. 26–27).

4.4 Rozvojové cíle tisíciletí, cíl č. 7

Millenium Development Goals (MDGs) je program určený ke snižování chudoby, který byl sestaven ze závazků přijatých na mezinárodních konferencích a summitech v devadesátých letech. Na Miléniovém summitu OSN v září 2000 v New Yorku přijalo 147 hlav států a vlád tzv. Deklaraci tisíciletí, která obsahuje konkrétní cíle v oblasti rozvoje a redukce chudoby (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2005). Mezi hlavní klíče vedoucí k dosažení MDGs patří navýšení investic do sociální oblasti (zdravotnictví, vzdělávání, výživy a plánování rodičovství), životního prostředí (vody a hygieny, environmentální technologie) a infrastruktury (silnic, elektřiny a přístavů, informačních a komunikačních technologií) v hospodářsky stagnujících zemích, stejně jako jejich efektivnější využití. Rok 1990 se považuje za výchozí bod pro srovnání jednotlivých cílů. Rozvojových cílů tisíciletí je celkem osm, a ty jsou rozděleny do osmnácti dílčích úkolů. Už v roce 1996 na summitu v Římě (World Food Summit) věnovaném otázkám hladu a celosvětového zabezpečení potravin se vlády zemí OECD zavázaly snížit do roku 2015 počet absolutně chudých lidí (v té době 815 000 000) o polovinu. O pět let později na obdobném setkání zmíněné vlády uznaly, že tento ambiciózní cíl není reálný a že k jeho dosažení bude nutné zajistit přísnější opatření a také větší úsilí ze strany zemí západního světa (Stojanov, 2008).

Programu pro lidská sídla UN-HABITAT byl přidělen úkol, který má kontrolovat stav nad městy a snažit se dosáhnout tzv. "Cities Without Slums" (měst bez neformálních osad). Tento záměr je obsažen v 7. cíli MDGs: Zajistit udržitelný stav životního prostředí, přesněji v úkolu číslo 11. Ten je jedním ze tří úkolů 7. cíle, jak uvádí UN-HABITAT (2003):

- „Úkol 9: integrovat principy udržitelného rozvoje do politiky a programů jednotlivých států a zabránit ztrátám přírodních zdrojů.
- *Úkol 10:* do roku 2015 snížit na polovinu počet lidí bez dlouhodobě udržitelného přístupu k nezávadné vodě.
- *Úkol 11:* do roku 2020 dosáhnout výrazného zvýšení kvality života nejméně 100 000 000 obyvatel slumů.“

4.5 Agentura UN-HABITAT

Hlavní činností programu OSN pro lidská sídla je podpora ekologicky udržitelného rozvoje lidských obydlí prostřednictvím programů, budování kapacit, poskytování informací a podpora partnerství mezi vládami a občanskou společností (OSN, 2005, s. 41).

UN-HABITAT je hlavní agenturou pro uplatňování tzv. Agendy Habitat a koordinaci aktivit pro rozvoj lidských sídel v rámci systému OSN. Zaměřuje se především na dvě prioritní oblasti: odpovídajícího přístřeší pro všechny a udržitelný rozvoj městských sídel. Program OSN pro lidská sídla spolupracuje s vládami, místními úřady, nevládními organizacemi a soukromým sektorem. Jeho technické programy a projekty se zaměřují na širokou škálu témat zahrnující zlepšování života ve slumech, omezování chudoby ve městech, obnovu po přírodních katastrofách, vodohospodářství či zajišťování finančních zdrojů potřebných k výstavbě. Většina programů je realizována prostřednictvím partnerství s dalšími organizacemi (OSN, 2005, s. 41).

V roce 1976 se ve Vancouveru konala konference, s názvem HABITAT I. Agentura UN-HABITAT, byla založena o dva roky později v hlavním městě Nairobi (UN-HABITAT n. d.). V Istanbulu roku 1996 se konala druhá konference OSN o lidských sídlech HABITAT II, která hodnotila změny v řešení problematiky rozvoje měst v posledních dvou desetiletích, konzultovala tehdejší stav urbanizačních procesů a uznala nové cíle a principy. Na této konferenci delegace přítomných členských států přijala dva důležité politické dokumenty: Agendu Habitat a Istanbulskou deklaraci, které mají přispět ke zlepšení kvality života v lidských obydlích, zajištění vhodného bydlení pro všechny a vést k trvale udržitelnému rozvoji lidských sídel v urbanizujícím se světě (Ústav územního rozvoje, 2005).

5. Hlavní město Nairobi, Keňa

Nairobi se nachází na jihovýchodě Keni a je také největším a nejlidnatějším městem tohoto afrického státu (CIA, 2009). Podle Kenya National Bureau of Statistics (2009) žije v hlavním městě 3 138 369 obyvatel o rozloze 696 km². Nairobi se nachází v nadmořské výšce 1660 m a patří mezi kulturní, politické a ekonomické centrum státu. Najdeme zde několik univerzit, ale i národní park. Jedno z nejzajímavějších míst pro turisty je Národní muzeum, budovy parlamentu, radnice a Národní divadlo (Afrika Web, n. d.).

Nairobi bylo založeno koncem 19. století jako město na železniční trati z Mombasy do Kampaly, kde byl vodní zdroj používaný pastevcí z kmene Masajů. Hlavním městem se stalo v roce 1905 a bylo tak důležitým koloniálním střediskem celé bývalé Britské Východní Afriky. Nairobi bylo hlavně na začátku své existence centrem oblasti evropských farmářů. V roce 1952–1960 ve městě proběhlo povstání MauMau, které vedli bojovníci kmene Kikujů proti bílým přistěhovalcům a britské správě. První prezident nezávislé Keni od roku 1963 Jomo Kenyatta byl rovněž jeho přímým aktérem. V současné době patří Nairobi mezi největší města celé Afriky (Afrika Web, n. d.).

Od roku 1960 došlo v Nairobi k postupnému uvolnění domovní segregace, k větším pohybům obyvatelstva a k častější migraci z venkova do městských oblastí. Ve slumech bydlí větší část populace Nairobi a rozlišují se tady dva typy slumů. Prvním jsou tzv. „squatter settlements“, které jsou osídleny převážně nelegálními nájemníky. Druhým typem jsou tzv. „illegal subdivisions of ether government or private land“, které se definují nelegálním osídlením státních nebo soukromých pozemků (UN-HABITAT, 2003, s. 219–220). Podle UN-HABITAT (2003) jsou v 56–80 % majiteli slumů tzv. „landlords“, většinou státní zaměstnanci a politici, kteří díky politickým konexím mohli chránit a spravovat své investice. Mezi lety 1971–1995 se počet neformálních obydlí zvýšil z padesáti na 134. Počet lidí žijících ve slumech vzrostl z 167 000 na celkových 1 886 000.

Trh s bydlením v hlavním městě Nairobi nabízí různé úrovně bydlení. Některé byty jsou cenově srovnatelné a někdy dokonce i nižší než v neformálních osadách. Toto ubytování je na rozdíl od slumů poskytováno legálně pod záštitou keňské vlády. Byty

jsou seřazeny od středně zařízených po vysoko patrové komplexně zařízené bytové jednotky (Huchzermeyer, 2008, s. 23–24).

5.1 Neformální čtvrt' Kibera

Kibera je chudinská oblast v Keni s rozlohou 2,5 km², která se nachází přibližně 5–7 kilometrů jihozápadně od centra hlavního města Nairobi (Map Kibera Project, 2008). Tento slum je označován jako největší a nejchudší neformální osada v Africe (Desgroppes a Taupin, 2011, s. 23). Podle Kibera UK (2007) se uvádí počet obyvatel okolo 1 000 000. Tento fakt neodpovídá skutečnosti, jelikož v roce 2008 byl proveden průzkum, podle kterého je v Kibeře 235–270 000 obyvatel (Map Kibera Project, 2008). Dnes je to místo s vysokou koncentrací různých etnických skupin, které se sem obvykle stěhují s vidinou získání lepšího zaměstnání (Itotia, 2007, s. 7). Název Kibera vznikl ze slova kibra, což v núbijském jazyce znamená divočina nebo džungle (Ndeti, 2003).

5.2 Historie Kibery

Kibera se zrodila v koloniálních dobách jako osada v lesích nedaleko Nairobi na počátku 20. století (Smedt, 2011, s. 65). Evropské národy si na konferenci v Berlíně roku 1885 rozdělily africký kontinent, východní a velká část jižní Afriky spadala pod britskou sféru vlivu. O 10 let později vznikl britský Východoafrický protektorát a v roce 1920 byla Keňa prohlášena britskou korunní kolonií (Through My Eyes, 2008).

Na konci 19. století se zde začali zabydlovat núbijští vojáci, kteří bojovali na straně Britské koloniální armády ve východní Africe, známé pod anglickou zkratkou KAR (královští afričtí střelci). Núbijci jsou etnická skupina, která se vyvinula ze súdánské, konžské a ugandské populace (Smedt, 2009, s. 203). Území dnešní Kibery dostali jako odměnu za služby v první světové válce i dřívějších konfliktech (Fountain of Hope Kenya, 2008). Když byli v roce 1890 naverbováni britskou armádou, aby sloužili v Ugandě, vzali s sebou i své rodiny (Smedt, 2009, s. 203). Postupem času se vytvořila komunita vojenského charakteru disponující svým odlišným jazykem a náboženstvím. Kolem roku 1904 byly kasárny britské koloniální armády přesunuty jen

pár kilometrů jihozápadně od centra města. Plocha o rozloze 4 200 akrů byla přidělena armádě jako vojenské území vhodné pro výcvik. Núbijci v současnosti tvoří pouze malou menšinu, avšak podle jejich názoru jsou jedinými právoplatnými „majiteli“ Kibery právě oni (Smedt, 2009, s. 203).

Během prvních let žili Núbijci v blízkosti kasáren v malé osadě s názvem „Kambi KAR“. Postupem času se Kibera tvořila čím dál tím více od kasáren. Po čase se núbijští osadníci usadili v malých skupinách ve vyšších částech Kibery, často společně s příbuznými a s lidmi z původních súdánských etnických skupin (Smedt, 2011, s. 67). Od roku 1920 se Núbijci dobře etablovali v Kibeře. Žili roztroušeni po okolí, díky svahovitým kopcům u řeky se jim dařilo v zemědělství, pěstovali různé druhy plodin na místech nazývaných „shambas“ (Smedt, 2011, s. 70). Núbijci byli mnohými považováni za „africkou vyšší třídu“, bylo pro ně snadnější najít si práci. Mnozí z nich pracovali v keňských autobusových službách, u policie nebo na ministerstvu práce, ženy se doma věnovaly destilaci alkoholu, primárně pro mužské uspokojení. Obecně platilo, že život v Kibeře byl velmi dobrý (Smedt, 2011, s. 70). Počet obyvatel v hlavním městě Nairobi se rapidně zvyšoval, v roce 1920 zde žilo přibližně 20 000 obyvatel, v roce 1930 skoro 50 000 obyvatel a za 14 let populace dosahovala počtu téměř 110 000 lidí (Smedt, 2011, s. 71).

Od keňské nezávislosti v roce 1963 se rozrůstal problém s počtem bytových jednotek. Podle keňské vlády bylo množství těchto staveb postaveno v rozporu se zákonem, tedy nelegálně. Od počátku 70. let docházelo ke zvyšování počtu obyvatel, kteří si chtěli od núbijských vlastníků půdu pronajímat, jelikož legální cestou si to v Kibeře nemohli po finanční stránce dovolit. Núbijci tedy nabízeli velmi jednoduché bytové stavby za nadprůměrně vysoké ceny, z toho důvodu byl počet lidí v chatrčích v rozporu se zákonem (Fountain of Hope Kenya, 2008). Tento problém se neustále stupňoval, jelikož v průběhu let se do oblasti stěhovaly další kmeny, aby si od Núbijců pronajaly přístřešky. V roce 1974 se zvýšil počet příslušníků kmene Kikuyů natolik, že Núbijci ztratili kontrolu nad administrativními pozicemi. Kikuyové začali rozhodovat o nelegálnosti bytových jednotek a o jejich případné demolici. Někteří majitelé byli chráněni místními vládními úředníky z velké části na základě jejich etnického původu (Fountain of Hope Kenya, 2008).

Jedním z hlavních problémů byly ústní smlouvy, kdy si majitel a nájemce určili platební pravidla za užívání bytových prostor. Pronajímatelé často nepřiměřeně manipulovali s cenami nájemného bez předchozího upozornění. Nájemcům tak často nezbývalo nic jiného než splatit nájem nebo odejít. Téměř 52 % vlastníků chatrčí nedávali doklad o zaplacení nájmu (Mwangi, 1997, s. 145).

V Kibeře žijí obyvatelé různých etnických skupin, kteří přicházejí ze zaostalých venkovských oblastí. Tento multi-etnický původ je někdy zdrojem drobných konfliktů. Například v roce 2002 si obyvatelé pamatují útok žháře, který ohněm zničil řadu bytových jednotek (Fountain of Hope Kenya, 2008).

5.3 Projekty v Kibeře – Map Kibera Project a Map Kibera

V květnu roku 2008 vznikl projekt s názvem „Map Kibera Project“, jehož cílem je, kvalitním průzkumem v terénu zmapovat aktuální sociálně-demografické a fyzické prvky, vytvářet spolehlivá data a zjistit skutečný počet obyvatelstva v Kibeře. Mapy jsou volně k dispozici v digitální podobě pro každého, kdo má zájem o tuto problematiku (Map Kibera Project, 2008). Vlády a místní orgány většinou neuznávají tyto neformální oblasti, tudíž zde chybí dostatek důvěryhodných dat i přes jejich relativně velké množství. Proto se nezávislé výzkumné projekty jeví jako důležitý prvek k pochopení hlubších souvislostí a k realizování různých rozvojových projektů. Map Kibera Project je založen na pěti hlavních pilířích:

- Důkladný terénní průzkum prováděný systémem „od domu k domu“.
- Volně přístupné databáze a výsledky.
- Přenos know-how do místních komunit a zapojení keňských výzkumných pracovníků.
- Finanční nezávislost subjektů, které mohou mít zájmy v rozporu s hodnotami a posláním MKP.
- Použití bezplatného GIS softwaru (Map Kibera Project, 2008).

Projekt se zaměřuje na mapování těchto konkrétních bodů:

- *Fyzické a strukturální rysy* – topografie terénu, struktury bytových jednotek, domácnosti, obchodování, služby, kanalizace, stav vodních zdrojů, dodávky elektřiny, stavební materiály, školy, zdravotní služby
- *Sociálně-demografické rysy* – rozložení a hustota obyvatelstva, ženská populace, problémy nezletilých obyvatel, rodinný stav, etnické skupiny a kmeny, problematika nájemného (Map Kibera Project, 2008).

Kibera je známá jako jedna z největších městských neformálních osad na světě. Tvoří ji 13 vesnic, viz obrázek č. 1. V minulých letech publikovali různí aktéři (vládní a místní instituce, nevládní organizace, vědci, média) rostoucí odhady počtu obyvatel v Kibeře. Většina z nich zveřejňovala informace o největším slumu v Africe s počtem lidí přesahující téměř 1 000 000. Někteří tvrdili, že Kibera je až na druhém místě po slumu Soweto v Jihoafrické republice (Marras, 2009). V roce 2008 provedl tým MKP sčítání obyvatel v obci Kianda a na základě tohoto průzkumu se celkový počet obyvatel slumu Kibera ustanovil v rozmezí 235–270 000 lidí. Výrazně tak snížil předchozí nepravdivé údaje, které byly odhadovány například uznávaným odborníkem na neformální sídla Mikem Davisem (800 000 lidí) nebo agenturou UN-HABITAT, která uváděla populaci o velikosti 500–700 000 (Marras, 2009).

Obrázek 1: Vesnice v Kibeře

Zdroj: Převzato z Map Kibera Project, 2008

Map Kibera je název dalšího projektu, který se věnuje Kibeře. V současnosti zahrnuje pokračování digitálního mapování, nové webové stránky „Voice of Kibera“ zpravodajský video-kanál „Kibera News Network“. První digitální mapa je k dispozici prostřednictvím Open–Street–Map (Hagen, 2011). Mapu vytvářeli místní mladí lidé, kteří se učili pracovat s GPS a zpracováním satelitních snímků (Map Kibera, 2011). Ta tvoří hlavní položku stránky „Voice of Kibera“, kde obyvatelé mohou psát příběhy a informace pomocí SMS zpráv nebo webového formuláře (Hagen, 2011).

5.4 Kianda – první zmapovaná vesnice v Kibeře

Map Kibera Project zmapoval důkladněji pouze vesnici Kiandu, rozléhající se na západním konci Kibery (viz obrázek 1). Oblast disponuje obvodem 2 km a plochou o rozměru 0,16 km² (přibližná rozloha asi jako 15 fotbalových hřišť). Výškový rozdíl mezi nejvyšším a nejnižším bodem Kiandy je 30 metrů. Nachází se zde odtokový kanál, který obyvatelé označují jako řeku. Železniční trať mezi městy Mombasa – Kampala vede východní částí vesnice. Průzkumem byl zjištěn počet 1 500 staveb s celkovou kapacitou 5 000 obytných zařízení. Do těchto statistik se řadí přibližně 1 225 hlavních struktur, mezi zbývajících 300 strukturami jsou například veřejné toalety a koupelny. Až 91,2 % z celkových struktur jsou domácnosti a 4,6 % obchody. Mapování odhalilo přibližně 100 jednotek, které byly úplně prázdné (Marras, 2009). Na stavbu bytových struktur byl použit různorodý materiál, nejvíce však bylo využito obyčejné bláto (71 %). Na dalších pozicích je se značným odstupem ocelový plech (20 %), dřevo (7,6 %) a kámen, cihla nebo beton (2 %).

Téměř 58 % bytových jednotek má přístup k elektřině, která stojí měsíčně 50–100 Kč (Marras, 2009). Průměrný kurz 1 keňského šilinku (Ksh) je vůči české koruně přibližně 0,24 Kč (Kurzy, 2013). O dodávku elektřiny se obvykle stará pronajímatel. Vodu si obyvatelé mohou pořídit na 115 místech, které obslouží zhruba 130 lidí. Za částku 1–2 Kč si místní lidé nakoupí kolem 20 litrů vody. Kianda využívá kanalizační soustavu z kanálů, které jsou vykopány v zemi. Měsíční cena nájmu je v rozmezí od 72 do 2 160 Kč a odvíjí se podle různých hledisek:

- Struktury přizpůsobené pro obchod jsou za vyšší částku.
- Levnější byty jsou v okolí kanálů, dražší poblíž hlavní silnice.

- Cena obydlí podle kvality materiálu – nejlacinější příbytky jsou z plechových částí a bláta, za betonové a dřevěné stavby si kupec připlatí více.
- Nově příchozí nájemníci platí větší obnos peněz.

Kromě mapování fyzických vlastností osady, začali průzkumníci z Map Kibera Project navštěvovat obyvatele přímo u nich doma. Sčítání probíhalo během dne, zatímco mnoho lidí pracovalo venku. Informace o domácnostech byly poskytovány spolubydlíci, většinou ženami. Výsledky průzkumu zjistily, že v Kiandě žije 15 219 obyvatel, s hustotou zalidnění 95 120 na 1 km². Dospělí tvoří 33 % populace, z toho ženy 21,1 %. Pobývá zde 4 668 rodin s průměrným počtem 3,25 příslušníků. V manželském svazku spolu žije 2 279 párů (Marras, 2009).

5.5 Životní podmínky pro obyvatele Kibery

Když se člověk podívá z nebe na největší neformální osadu v Keni, naskytne se mu ohromující výhled. Vlnité plechové střechy neadekvátně zařízených příbytků připomínající hvězdy, jsou vidět z vysoké výšky jako první (Warah, 2007). Pozemek, na kterém se osada rozléhá, totiž patří státu, který už v šedesátých letech zakazoval jeho rozšiřování. Kiberské obyvatelstvo je označováno za squattery, takže ve svých skromných chatrčích žijí nelegálně. Vláda do Kibery vůbec neinvestuje, protože ji neuznává. Jen těžko zde nalezneme fungující veřejné služby, státní školy, zdravotnická střediska nebo kvalitně uzpůsobenou kanalizaci. Slum tvoří chatrče, neformální školy a kostely (Straková, 2010).

Jedním z hlavních důvodů, proč se lidé stěhují v tak velké míře do Kibery je vyšší šance získat lépe placenou práci. Nejistota ohledně zaměstnání zůstává i nadále velkým problémem. Výdělečně činných je 45 % zaměstnaných osob, kteří si někdy přivydělávají díky jednorázovým brigádám. Obě tyto činnosti nejsou zárukou pravidelného příjmu. Ženy si obvykle vydělávají díky prodeji zeleniny nebo ryb, ale většinou se starají o děti a domácnost (Desgropes a Taupin, 2011, s. 31). V kosmopolitním hlavním městě Nairobi, oblast slumu zabírá 5 % z jeho celkové rozlohy. Neformální osada je někdy vnímána jako město ve městě, které má svou

specifickou komunitu obyvatel, vlastní okresy, služby, nákupní zóny, lékařské kliniky nebo autobusová nádraží (Itotia, 2007, s. 7).

Během typického dne v Kibeře ucítíte na každém kroku pach, který se mísí s vůní pečeného masa, místních koblih „mandazi“ a fekáliemi, které jsou většinou vyhazovány volně na ulici v plastových obalech. Občas můžete narazit na někoho, kdo polehává na zemi pod vlivem alkoholu – zejména místního piva Changaa. Tento levný druh pití s vysokým procentem alkoholu (50 %) je široce dostupný. Cena za láhev se pohybuje okolo 2,5 Kč. Lidé začínají pít už brzy ráno, což vede k problémům s kriminalitou i znásilněním (Warah, 2007).

Většina místní komunity žije v maličkých plechových chatrčích nebo v provizorně natřených boudách bez přístupu k nezávadné vodě nebo elektřině. Při nedávném průzkumu domácností bylo zjištěno, že přes 80 % obyvatel žije v jednolůžkových místnostech o průměru 9,4 m² a jsou sdíleny pěti osobami (Warah, 2007). Mnoho z nich dokonce musí přespávat na tvrdé zemi (Kibera UK, 2007). Problém s bydlením v Nairobi není jen v dostupnosti, ale taky s narůstajícími cenami hypoték. Klienti jsou povinni zaplatit 20–40 % odhadované ceny předem, včetně souvisejících právních poplatků. Chce-li obyvatel zmapovanou a označenou půdu se všemi náležitými poplatky, zaplatí přibližně 50 400 Kč (Itotia, 2007, s. 10).

Kvůli chybějícím záchodům, otevřené kanalizaci a zkaženým potravinám je zápach cítit opravdu všude a kvůli tomu má mnoho lidí zdravotní problémy. Toaleta (díra v zemi) je sdílena 75 lidmi, což jen deklaruje odstrašující hygienické podmínky (Warah, 2007). Itotia (2007) dokonce uvádí ještě horší počet ve využívání místních latrín, a to v rozmezí 50–200 obyvatel. V kiberských chatrčích jsou záchody nedostupným zařízením. Nedostatečné množství veřejných toalet a menší výskyt těch soukromých nutí obyvatele osady vykonávat svou potřebu přímo na cestách, nebo do igelitových sáčků, které jsou následně vyhazovány na ulici. Není potřeba zmiňovat, že tyto „létající toalety“ značně ohrožují zdraví obyvatel. Volně se povalující obsah s exkrementy je zdrojem nákazy bakteriálních a kožních nemocí, průjmů, tyfů, cholery a dalších nebezpečných chorob (Straková, 2010). „Toalety“ nejsou příliš dostupné, poplatek za použití stojí 1,2 Kč. Byrokratické struktury zakazují lidem bez předchozího jednání s příslušnými administrativními orgány, aby si postavili vlastní záchod nebo prováděli drobné opravy (Itotia, 2007, s. 9).

Jednoduchá zranění jako pořezání jsou na denním pořádku a výskyt tetanu také, pokud lidé nedostanou vhodnou injekci. Zranění jsou důsledkem přeplněných úzkých uliček, které jsou posety různými hřebíky, kovy, skly, zapalovači nebo plasty. V Kibeře nejsou žádné vládní kliniky nebo nemocnice. Existuje několik jednotlivců a nevládních organizací, kteří provozují zdravotnickou péči ve slumu. Poskytovatelé jsou většinou dobročinné organizace, například mezinárodní africká organizace AMREF, Lékaři bez hranic nebo kostely. Všichni obyvatelé mají volný přístup k testování na HIV a je-li kladný, mohou se zdarma podrobit léčbě (Kibera UK, 2007).

Několik škol v Kibeře dává dětem možnost získat vzdělání. Tyto školy jsou provozovány díky prostředkům od fyzických nebo právnických osob, které darují knihy, stoly, psací potřeby, stavební materiály nebo přispívají na platy většinou dobrovolným učitelům. Dopravní situace v neformální čtvrti je nevyhovující. Kiberou vede jedna železnice z Mombasy do Kampaly. Slum má také železniční stanici, ale vzhledem k absenci příměstských vlaků, lidé využívají autobusy nebo místní taxi (tzv. „Matatu“). Chudší lidé jsou často nuceni chodit do práce pěšky, nejsou však zde žádné silnice, jen hliněné cesty. Tyto uličky jsou tak úzké, že se můžete dotknout obydlí na obou stranách současně (Itotia, 2007, s. 11).

Obrázek 2: Železniční spoj Mombasa – Kampala

Zdroj: Převzato z Project Survival Media (2013)

Dostupnost nezávadné vody trápí kiberskou populaci dlouhodobě. Pitná voda se prodává v plastových nádobách, která se čerpá kovovými trubkami. Potrubí s délkou

25 kilometrů, které má zajistit vodu pro obyvatele, bývá často prasklé. Prasklinami se pak do vody dostávají nečistoty z odpadků a výkalů, což z ní činí další zdroj vážných onemocnění. Velmi často dochází k nelegálnímu stáčení vody a odběru elektřiny, což vede i k násilným konfrontacím mezi rezidenty a společnostmi s distribucí vody (Straková, 2010). Neformální osady obvykle nejsou zdrojem městských nepokojů, ale představují oblasti s vyšší koncentrací kriminality, kde se vyskytují menší i vážnější zločiny, například znásilnění. Většina skutků vyplývá z vysoké hustoty zalidnění, negramotnosti a neznalosti základních práv obyvatel (Itotia, 2007, s. 11).

6. Kenya Slum Upgrading Programme

V hlavním městě Nairobi se nacházejí slumy, které svou hustotou zalidnění a nehygienickými podmínkami, patří mezi nejvíce problematické neformální osady světa. Téměř polovina populace Nairobi žije ve více jak 100 chudinských čtvrtích s nedostačujícími podmínkami pro život. Situace ve slumech není snadná, většina obyvatel žije v pronajatých příbytcích bez základních potřeb pro život (UN-HABITAT, n. d.). Slumy rostou v Keni nevídaným tempem a stále více lidí se stěhuje do měst, aby zde našli vhodnější podmínky pro život nebo lepší práci. Keňská vláda a místní orgány mají před sebou výzvu, která zahrnuje zvládnutí fyzického nárůstu ve městech a poskytování odpovídajících služeb pro místní obyvatele. Hlavní představitelé Keni si uvědomují existenci slumů a jsou odhodláni řešit stávající podmínky prostřednictvím modernizace těchto neformálních obydlí (Ministry of Housing, 2006, s. 7-8).

Ve snaze o systematické zlepšení podmínek obyvatelstva proběhlo v listopadu roku 2000 setkání mezi tehdejším keňským prezidentem Danielem Moi a výkonnou ředitelkou UN-HABITAT Annou Tibaijuka. Výsledkem meetingu je Kenya Slum Upgrading Programme (UN-HABITAT, n. d.). KENSUP je program keňské vlády realizován Ministerstvem bydlení, příslušnými místními orgány a agenturou UN-HABITAT. Byl podepsán v lednu roku 2003 a oficiálně zahájen prezidentem Keni Mwai Kibakim během světového Dne sídel 4. října 2004 (UN-HABITAT, 2008, s. 13). Hlavním posláním vládního programu KENSUP je zlepšení životních podmínek obyvatel neformálních obydlí v městských částech Keni a přispět tak k naplňování rozvojových cílů tisíciletí, zejména dosažení 11. úkolu MDGs (Housing GO, 2011).

6.1 Cíle a projekty programu KENSUP

Hlavním cílem programu je poskytnout adekvátní podmínky pro život lidem, kteří sídlí a pracují v neformálních osadách v městských oblastech Keni. Hlavním záměrem je zlepšit situaci bydlení v příbytcích, zajistit legální držbu pozemků a podpořit vybudování fyzické a sociální infrastruktury (UN-HABITAT, 2008, s. 14).

K dosažení těchto záměrů je potřeba splnit následující body:

- Vytvoření podmínek, které budou dlouhodobě podporovat modernizaci keňských slumů.
- Silná politická vůle, podpora založená na konsensu a partnerství.
- Eliminovat nevhodné politiky, které přispívají k růstu neformálních osad a zhoršují životní podmínky v chudinských oblastech.
- Konsolidovat, racionalizovat a institucionalizovat politické praktiky, včetně vytváření institucí a mechanismů pro udržitelné financování rozvoje bydlení a související infrastruktury.
- Realizování koncepce decentralizace, partnerství, konzultace, zapojení zúčastněných stran, vedení a posílení přijímacích komunit do angažování se v projektu.
- Vypracování a provedení příslušných aktivit a návrhů pro úspěšné strategie.
- Navýšení kapacit pro výzkum, plánování, implementaci, monitorování a hodnocení sídelních programů na úrovni centrální vlády a místních orgánů.
- Řešení a zmírnění výskytu HIV/AIDS (UN-HABITAT, 2008, s. 14).

Program KENSUP se skládá z několika dílčích projektů:

- Cities Without Slums, Sustainable Neighbourhood Programme (SNP), Mavoko
- Sustainable Neighbourhood Programme (SNP), Mavoko
- Kibera Slum Upgrading Initiative, Nairobi
- Mombasa Slum Upgrading Programme
- Kibera Integrated Water, Sanitation and Waste Management Project, Nairobi
- Youth Empowerment Programme, Kibera and Mavoko
- Kiandutu Slum Youth Project, Thika
- Kahawa Soweto, Nairobi
- Korogocho Slum Upgrading Programme, Nairobi (UN-HABITAT, 2008, s. 60–71).

6.2 Problematika hygienických podmínek a distribuce vody v Kibeře

Lidé v Kibeře žijí v malých místnostech, kde kuchyň a koupelna není ničím oddělená, což je velmi neodpovídající situace z hygienického hlediska. Není tady téměř žádná infrastruktura pro fungující kanalizaci, přípojky s vodou nebo možnost, jak nakládat s odpadem (Cronin a Guthrie, 2010, s. 129–138). Pro obyvatele slumu je složité dostat se k nezávadné vodě. Osada se nachází v místě, pod kterým vodovodní potrubí dodává vodu do centra Nairobi. Zde nastává problém, jelikož obyvatelé slumu se na vodovodní soustavu vedoucí pod jejich půdou snaží připojit. Voda se tak získává nelegálním způsobem, což vláda neuznává. Toto potrubí bývá většinou vyrobeno z nekvalitního materiálu, tudíž je často poškozené nebo prasklé a lidé z Kibery tak mají mnohdy přístup k vodě, která není čistá a přispívá ke zdravotním problémům obyvatel (Cronin a Guthrie, 2010, s. 129–138). Mezi hlavní zdravotní problémy spojené s nedostatkem kvalitní vody patří malárie, průjem a zvracení (Kwaho, 2008).

Firmy vodohospodářského průmyslu neposkytují své služby v Kibeře, což má za následek prosperitu soukromých dodavatelů s vodou. Ti prodávají vodu obyvatelům za mnohonásobně vyšší ceny než v bohatších částech města (Cronin a Guthrie, 2010, s. 129–138). Podle Irin (2006) dochází ze strany soukromých poskytovatelů této komodity ke krádeži vodních zdrojů právě od společností poskytující vodu v Nairobi.

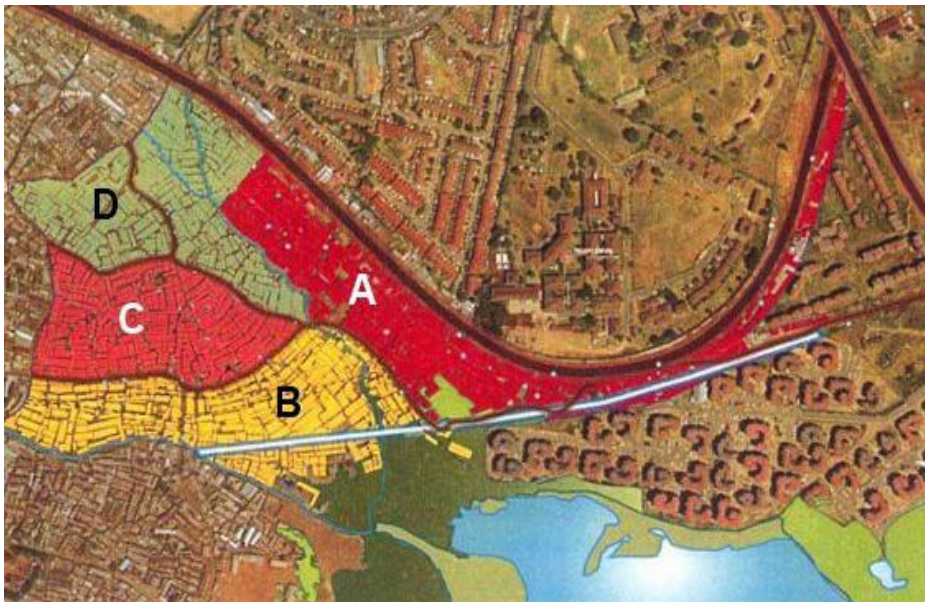
Neexistence propracované kanalizace je důvodem k problémům s používáním toalet. Záchody přímo v domácnostech jsou velmi vzácné, takže obyvatelé často musí používat společné toalety. Východiskem pro osadníky je provádět potřebu do plastových sáčků, které se uzavřou a vyhodí co nejdál od místa bydliště, popř. se hodí z okna. Pytlíky s lidskými exkrementy je tak možno vidět na střeších příbytků nebo přímo na cestách kolem chatrčí.

6.3 Charakteristika vesnice Soweto East

Tato vesnice se nachází na východě Kibery. Ze severu je oddělena železnicí a na jihovýchodě nairobskou přehradou. Část Soweto East byla založena v roce 1978, kdy zde byli přestěhováni lidé z jiné oblasti, kterou sužovaly povodně (Binacchi, 2008, s. 108). Počet obyvatel se odhaduje kolem 20 000, z toho více než 2 300 jsou majitelé

pozemků, na kterých jsou postaveny chatrče. Fyzické prostředí vypadá velmi přeplněně, více než ostatní vesnice v Kibeře. Vede zde silnice Mbagathi Way, po které je možné dostat se za krátký čas do centra Nairobi. Díky modernizaci má vzniknout nová příjezdová cesta, díky které bude možné projet plynule celou Kiberou. K dispozici jsou ještě další 2 trasy, které ale nejsou přístupné pro automobily. Lidé se většinou dostávají na místa pěšky, jelikož ani na kole není ideální jezdit po strmých a nebezpečných cestách. Když se obyvatelé potřebují dostat přes velkou vzdálenost, využívají k tomu jedinou železnici v Kibeře, která představuje nejpřímochařejší možnost. Obchodní místa se nacházejí převážně podél hlavní silnice (Binacchi, 2008, s. 107–111).

Vesnice byla rozdělena do zón (A, B, C, D). Zóna A je největší oblast a nachází se zde 37 % všech bytových jednotek v Soweto East (Fernandez a Calas, 2011, s. 129).

Obrázek 3: Zóny v Soweto East

Zdroj: Převzato z Fernandez a Calas (2011)

6.3.1 Projekt K-WATSAN

The Kibera Integrated Water, Sanitation and Waste Management Project (WATSAN) byl vybrán jako pilotní projekt programu KENSUP, oficiálně zahájený v roce 2007 (Cronin a Guthrie, 2010, s. 129–138). Na realizaci se podílí keňská vláda, UN-HABITAT a místní organizace v rámci Kenya Slum Upgrading Programme (Khan,

2011). Hlavním úkolem je přispět ke zlepšení života obyvatel ve vesnici Soweto East pomocí těchto aktivit: zlepšit přístup k pitné vodě a hygienickým zařízením, vybudovat kvalitní kanalizační systém a zavést možnost sběru odpadků a jeho následného recyklování. Konkrétně se jedná o výstavbu a následné zajištění přístupu ke společným prostorům s dostatečným množstvím toalet, sprch a kiosků s vodou (Cronin a Guthrie, 2010, s. 132–135).

Předtím než byl projekt K-WATSAN implementován, měli lidé z vesnice Soweto East přístup pouze k 110 toaletám a 50 koupelnám. Nově postavené sociální budovy mají za cíl zlepšit hygienickou situaci ve slumu. Sedm nových zařízení bylo otevřeno na konci roku 2008. Sociální struktury nabízí kabinky, oddělující muže a ženy na toaletách, sprchy a malé obchody s vodou. Každá budova obsahuje šest toalet, takže ve vesnici přibýlo dalších 42 záchodů, což zvýšilo celkový počet na 152 sociálních struktur. Tento počet se může zdát jako nedostatečný, protože populace ve vesnici Soweto East se odhaduje na 25 000 lidí (Cronin a Guthrie, 2010, s. 129–138). Projekt přesto dosáhl úspěchu, neboť se podařilo zvýšit počet toalet o více jak 30 %. Někdy jsou v budovách k dispozici prostory pro praní oblečení i místa na recyklaci odpadu. Tato místa jsou často zdrojem příjmů pro místní obyvatele, kteří zde pracují (vybírají poplatky a starají se o celkovou údržbu). Tyto bloky jsou hodnoceny velmi pozitivně místními komunitami, jelikož zde mají vše potřebné k dispozici. Hlavní riziko představuje chybějící osvětlení, díky kterému mají ženy strach používat zařízení po setmění. Kvůli zprávám o přepadení a znásilnění žen bývají některá zařízení ve večerních hodinách uzavřena. Výsledkem projektu je zlepšení mezilidských vztahů, osobní hygieny a životního prostředí (Cronin a Guthrie, 2010, s. 129–138).

6.4 Kibera Soweto East Upgrading project

Program KENSUP byl zahájen v největší neformální osadě v Nairobi ve vesnici Soweto East pod názvem Kibera Soweto East project (Muraguri, 2011, s. 123). Cílem projektu je vybudování nové fyzické a sociální infrastruktury, zatímco stávající neformální chatrče budou zdemolovány. Aby se mohlo začít s přestavbou, je zapotřebí dočasné přestěhování přibližně 25 000 obyvatel v různých časových periodách (Amnesty International, 2009b, s. 23). Přesídlení lidí je důležité z toho důvodu,

aby stavební práce nekomplikovala přítomnost tisíců obyvatel. Projekt bude zahrnovat výstavbu 912 nových domů, 230 obchodů, centra pro mládež, společenský sál a několik mateřských škol. Dále budou postaveny 3 nové haly, kde bude možnost nakládat s odpady (Construction Kenya, 2012). Vysoká přelidněnost a chybějící infrastruktura představuje velkou výzvu pro modernizaci této oblasti (Mulcahy a Chu, n. d., s. 11). Tato přestavba vesnice má za cíl zajistit přívětivější podmínky pro živobytí. Díky tomu budou mít lidé lepší přístup k základním službám. Obyvatelé budou žít v zařízených bytech, které budou obsahovat základní věci pro adekvátní bydlení. Budou mít dostatečný přístup ke vzdělání a hygienickým potřebám. Ve vesnici se zlepšila bezpečnostní situace a lidé budou snadněji hledat zaměstnání, aby mohli zabezpečit rodinu. Prezident Kibaki prohlásil, že vláda vyčlenila na tuto fázi projektu přibližně 204 000 000 Kč. (Construction Kenya, 2012).

Dosavadní životní podmínky zvyšují zdravotní problémy u obyvatel a staly se tak jedním z hlavních důvodů pro modernizaci. Ve většině domácností bydlí v průměru pět lidí, kteří žijí v jednolůžkových pokojích o velikosti přibližně 10 m². Infekční a kožní choroby se snadno šíří a častým jevem je kontaminace potravin. Na vaření lidé obvykle spotřebují dřevo, dřevěné uhlí nebo petrolej, což přispívá k výskytu infekce dýchacích cest. Děti si hrají na cestách v hromadách odpadků, což vytváří nevhodné zdravotní prostředí. Modernizaci Kibery komplikuje i nevhodný reliéf. Terén je strmý a kopcovitý, takže může ztížit proces výstavby. Obytné struktury v některých místech zasahují do pobřežních oblastí řeky (Mulcahy a Chu, n. d., s. 11).

Přestavba v Soweto East čelí také ekonomické výzvě. Téměř tři čtvrtiny domácností vydělává méně jak 2 400 Kč za měsíc. S průměrným počtem pěti lidí tak vychází na jednoho člověka částka přibližně 20 Kč na den. Zachování finanční dostupnosti bydlení zůstává velkým problémem jakékoliv modernizace či přestavby (Mulcahy a Chu, n. d., s. 11). Veškeré poplatky za vodu, kanalizaci, dodávky elektřiny nebo sběr odpadu může zhoršit ekonomickou situaci v domácnostech (Mulcahy a Chu, n. d., s. 11). Další komplikací je právní situace ohledně vlastnictví půdy. V Keni je tzv. „právní pluralismus“. Některé pozemky jsou oficiálně registrovány a spravovány zákonnými předpisy, jiné jsou pod vlivem historicky tradičních a společných pozemkových práv. Další kategorie zahrnuje neformální držbu půdy (Mulcahy a Chu, n. d., s. 12).

Podle Kagiri (2008) disponuje 44 % obyvatel pravidelným příjmem. Pro 33 % populace je měsíční výdělek menší jak 1 200 Kč. Téměř polovina (47 %) vydělává okolo 1200–2400 Kč a 13 % lidí disponuje částkou v rozmezí 2 400–3 600 Kč. Pouze 8 % dotázaných uveřejnilo částku přesahující 3 600 Kč. Výsledky ukázaly, že obyvatelé Kibery můžeme rozdělit podle příjmů na tři kategorie:

- Velmi chudá skupina obyvatel, kteří si vydělají méně jak 1 200 Kč za měsíc.
- Středně chudí lidé s měsíčním výdělkem 1 200–2 400 Kč.
- Relativně dobře finančně zajištění obyvatelé s částkou nad 2 400 Kč za měsíc.

První dvě kategorie se skládají z 80 % všech lidí žijících v Kibeře. Modernizace by měla dbát na tyto ekonomické nerovnosti a uspokojit potřeby všech tří příjmových skupin. Studie Kagiri (2008) dále zjistila prioritní položky utracené z měsíčního příjmu domácností. Nejvíc peněz se utratí za jídlo. Na dalších místech pak figuruje částka na bydlení, zdravotní péči a oblečení. Vzdělání je v prioritách až na posledním místě (Kagiri, 2008, s. 31–32).

Potraviny jsou v žebříčku hodnot na prvním místě, lidé měsíčně na jídlo vynaloží 480 Kč. Jen necelých 100 Kč lidé dávají na zdravotní ošetření a stejnou sumu věnují na oblečení. Nábytkem, jako jsou židle, stoličky a stoly, je vybaveno 88 % domácností, ale jen 3 % obyvatel vlastní postel. Téměř polovina lidí vlastní kazetový přehrávač, což se může zdát překvapivé. Až 35 % domácností má televizory a 29 % osob disponuje mobilním telefonem (Kagiri, 2008).

6.4.1 Decanting site – dočasný domov pro obyvatele ze Soweto East

Podle Fernandez a Calas (2011) je v Soweto East 90 % nájemníků a 10 % majitelů bytů, kteří vůbec nežijí v této oblasti a pouze vybírají měsíční nájemné od obyvatel, které pak investují v jiných částech Kibery. Kvůli výstavbě nové infrastruktury je potřeba v jednotlivých etapách dočasně přestěhovat obyvatele ze Soweto East do jiné lokality, aby se uvolnil prostor pro začátek stavebních prací (Ministry of Housing, 2006, s. 7). Jakmile bude přestavba hotova, očekává se, že se lidé vrátí zpět do nově vybudovaných domovů (Cronin a Guthrie, 2010, s. 129–138).

Jako prvotní oblast pro přesídlení obyvatel byla vybrána část ve městě Athi River, které se nachází 25 km jihovýchodně od Kibery (Fernandez a Calas, 2011, s. 131). Premiér Odinga nakonec rozhodl, že do této lokality se lidé stěhovat nebudou. Vyslyšel tak stížnosti obyvatel, kteří nesouhlasili s přesídlením do Athi River, které bylo podle nich daleko od Kibery. Pro přechodný pobyt kibeřanů tak byla vybrána jiná oblast na jihozápadě Kibery, ležící v části Langata. Toto místo dostalo název „Decanting site“ a nachází se poblíž ženské věznice (Fernandez a Calas, 2011, s. 131). Výstavba vysoko podlažních zařízených bytů začala v únoru 2006 a byla dokončena v říjnu roku 2007 (Ministry of Housing, 2006, s. 7). Prvních 5 000 obyvatel ze zóny A v Soweto East se do nových jednotek přestěhovali v září 2009. Počet přemístěných rodin se pohybuje okolo 1200. Někteří lidé nesouhlasili s přestěhováním do Langaty, proto byli přesídleni do zbývajících zón B, C a D v Soweto East. Jedním z důvodů, proč se obyvatelé nechtěli stěhovat do Langaty, byl etnický původ tamních obyvatel. Zatímco v Soweto East převládají Kikuyové, v Langatě žijí převážně Luové (Fernandez a Calas, 2011, s. 132–135).

6.4.1.1 Charakteristika vysoko podlažních budov v Langatě

„Decanting site“ se nachází v chudinské čtvrti v blízkosti vesnice Raila. Rozprostírá se na území o rozloze 2 hektarů a bylo zde postaveno celkem 17 budov, jež disponují 600 byty, většinou vybavenými třemi pokoji (Omondi a Zanotto, 2010, s. 109). Jedna konkrétní stavba vlastní pět poschodí a 40 bytů, celková rozloha bytu je 50 m². Místnosti jsou vybaveny oddělenou toaletou, koupelnou se sprchovým koutem, kuchyní, balkónem pro sušení prádla a přístupem k nezávadné vodě a elektřině (Nairobi Studio, 2013). Bloky s budovami mají různé tvary a jsou odlišně orientovány vůči okolí. Domy jsou postaveny z betonových základů, okna jsou jednovrstvé s dřevěným rámem. Střecha je vyrobena z plechu a je natřena vrstvou červené barvy (Omondi a Zanotto, 2010, s. 110–111).

Obrázek 4: Kompletní areál budov v Langatě

Zdroj: Převzato z Omondi a Zonatto (2010)

6.4.2 Ekonomické dopady a problémy spojené s bydlením v Langatě

Jako největší problém se pro lidi v nových bytech jeví výše nájemného. Cena měsíčního nájmu se pohybuje okolo 720 Kč a jsou v něm započítány všechny základní služby. Cena za elektřinu je přibližně 70 Kč a voda vyjde na 50 Kč. Když se vezme do úvahy, že 75 % lidí nemá formální zaměstnání, částka za nájem je pro většinu velmi vysoká. V neformálních osadách byli zvyklí platit okolo 120 Kč za jednu místnost, takže v nových bytech se náklady na bydlení zvýšily až šestinásobně (Fernandes a Calas, 2011, s. 138). Zástupci vlády na to reagovali tím, že umožnili pronajímat každý z tří pokojů zvlášť. Nastává tedy situace, kdy v jednom bytě bydlí rodiny, které se vůbec neznají. To může vyvolat sociální napětí, jelikož lidé nechtějí obývat byt s cizími lidmi. Každá skupina nájemníků musí platit nájemné přímo v hlavním vchodě budov, kde sídlí zástupci z Ministerstva bydlení. Zaměstnanci oddělení pro modernizaci Kibery přiznávají, že bydlení je výhodné hlavně pro studenty, kteří studují v Nairobi. Lokalita se nachází jen 20 minut chůze od nairobské univerzity. Dalším problémem je, že lidé jsou zvyklí na život pohromadě v hojném počtu v jedné chatrči. Přemístění lidé jsou z toho nešťastní, jelikož se jim rozpadly sociální vazby z důvodu vertikálního uspořádání v patrových budovách. To může vést k psychickým problémům u obyvatel.

Pozitivum takového rozmístění je rapidní snížení hustoty obyvatelstva (Fernandes a Calas, 2011, s. 138–141). Dalším častým jevem je opouštění nových bytových struktur a přesídlení zpátky do starých chatrčí. Mnoho lidí, kteří dostali byty v rámci projektu, pronajímají prostory lépe finančně zajištěným lidem za zvýhodněnou cenu, takže to berou jako možnost přivýdělku (ONE, 2013).

Žena jménem Mildred Lunani, která byla dočasně přestěhována do Langaty, se nejvíc těší na návrat do zmodernizované vesnice. Každý den dochází zpátky do neformální čtvrti, jelikož zde má přátele, kteří stále nebyli přemístěni. Cílem její návštěvy je i nákup potravin, které jsou daleko levnější než v místě dočasného bydlení v Langatě. Problém se vyskytl i se službami přímo v nových bytech. Mildred Lunani a další nájemníci neměli ve svých bytech přístup k vodě i tři týdny. Následovala paradoxní situace, kdy se lidé kvůli dostupnosti k vodě vrátili zpátky do slumu (ONE, 2013). Jako jeden z hlavních nedostatků se uvádí, že byty nejsou přizpůsobeny pro tělesně postižené, kteří měli být umístěni v přízemí budov (Fernandes a Calas, 2011, s. 140–141). Další nájemník, podle Voice of Kibera (2009), uvedl, že si nemůže dovolit platit vysokou částku za tři pokoje, jelikož při vyplňování nájemních formulářů žil stále s manželkou a dětmi. Po rozchodu a odstěhování zůstal sám v bytě a nezvládá platit nájemné.

Podle Kelsey Smith (2010), která osobně navštěvovala nájemníky a dotazovala se na životní podmínky v nových domovech, jsou kibeřané velmi přátelští a milí. Při rozhovorech se dozvěděla, že lidé byli zprvu skeptičtí s přesunem do Langaty. Vláda v Keni je nespolehlivá a často zkorumpovaná. Při příchodu do „Decanting site“ se většině z nich životní podmínky zlepšily. Je tu trvalý přístup k vodě, elektřině a toaletám. Děti si mohou venku hrát bez obav, jelikož se zde nehromadí odpady jak ve slumu, tudíž se snižuje riziko onemocnění. Rodiče uvádí hlavní potíž v nedostatku peněz, takže nemůžou dětem platit školné.

Obrázek 5: Kuchyň v nově zařízených bytech (Langata)

Zdroj: Převzato z Kelsey Smith (2010)

Další výzvou je, jak vyřešit otázku s tradiční núbijskou skupinou lidí v Kibeře. Núbijci tvrdí, že jsou původními obyvateli Kibery a odmítají se stěhovat ze svých bytů z důvodu ztráty příjmů, které čerpají z pronajímání obydlí lidem v Kibeře (News from Africa, 2011). Na konci roku 2009 rozhodl soud ve prospěch programu KENSUP. Podle justičních orgánů nemají dosavadní majitelé struktur žádné právo vlastnit pozemky v neformální osadě (Cronin a Guthrie, 2010, s. 129–138). Nyní majitelé pozemků požadují náhradu za ztrátu, která vznikne díky demolici stávajících obydlí. Někteří lidé spí na cestách, druzí se utábořili v kostelích nebo se ubytovali u známých (France 24, 2012). Jedním z řešení by mohlo být nechat dosavadní vlastníky investovat do vybudování nových struktur, v souladu s pokyny pro plánování formulované vládou. Mnoho majitelů bytových struktur je v pozici, kdy zvyšují finanční prostředky na stavební práce, aby mohly na oplátku generovat příjmy z pronájmů jejich investic. Využilo by se tím tak kapacit místních zdrojů a nespolehalo by se na externí financování a podporu. Může se také stát, že kiberští majitelé bytových struktur jsou lépe propojeni s komunitou než jakákoliv nevládní organizace nebo agentur pro rozvoj a tak lépe rozumí skutečným potřebám svých nájemníků (Cronin a Guthrie, 2010, s. 129–138).

Na základě rozhovorů s obyvateli Soweto East, organizace Amnesty International identifikovala selhání vlády v těchto aspektech:

- Zaručit držbu pozemků obyvatelům po přestěhování zpět do vesnice Soweto East.
- Zajistit, že lidé nebudou nuceně vystěhováni v rámci modernizace Soweto East.
- Poskytnutí adekvátních informací obyvatelům.
- Provádění potřebných konzultací o projektu s místními lidmi.
- Zajištění účasti obyvatel na rozhodovacích procesech o projektu (Amnesty International, 2009b, s. 24).

Až 45 lidí z celkově 50 dotázaných potvrdilo, že projekt byl realizován bez jejich názoru a společné konzultace. Podle Kibera Journal (2012) bude koupě nového bytu v Soweto East stát přibližně 24 000 Kč, což si většina obyvatel nemůže dovolit. Podle nich je projekt určen hlavně pro movitější lidi. Lidé také nevědí, jak to bude s vlastnictvím nových bytů po přestavbě v této vesnici. Nedostatek konzultací s obyvateli vyvolává obavy, zda budou nové příbytky cenově dostupné a jestli uspokojí požadavky nových nájemníků (Amnesty International, 2009b, s. 24).

6.5 Sociální a environmentální dopady vládního programu KENSUP

Program KENSUP je v současnosti ve fázi implementace a bude ještě několik let trvat jeho úplné dokončení. Nově vybudovaná infrastruktura by měla přinést lidem lepší podmínky pro život. Záměrem programu je navázat a prohloubit vztahy mezi obyvateli různých komunit, odlišných kultur a náboženství. Projekt si klade za cíl prosazovat mír mezi místními lidmi a vzájemnou výpomoc mezi obyvateli (Ministry of Housing, 2011a).

Lidé budou mít přístup k novým hygienickým zařízením, nezávadné vodě, zdravotnickým ústavům a k patřičnému vzdělání. Díky modernizaci Kibery bude větší poptávka po dopravních službách a s tím související vytváření pracovních pozic. Zvýší se počet motorových vozidel, což bude vést k dopravním zácpám, které budou mít vliv na příchod do práce. Nárůst dopravních prostředků a zvýšení emisí v atmosféře bude mít negativní vliv na přírodní prostředí a obyvatele (Ministry of Housing, 2011b, s. 59–60).

V minulých letech byla vláda přinucena zvýšit daň na cenu pytlíků používaných na lidskou potřebu, jelikož se obávala, že nadměrná koncentrace sáčků v ulicích Kibery bude mít neblahý vliv na přírodní prostředí (Cronin a Guthrie, 2010, s. 133). Díky nově zřízeným toaletám by se měl tento problém postupně eliminovat. Pozitivní dopady na přírodní prostředí bude představovat výsadba stromů, květin a tráv, které zlepší vizuální stránku Kibery. Stromy už také nebudou působit jako pouhé stanoviště pro ptáky a jiných organismů. Budou zmírňovat sílicí vítr a budou mít také funkci poskytovatele stínu (Ministry of Housing, 2011b, s. 59–60).

Podle autora je zapotřebí vyřešit otázku núbijských obyvatel, kteří se považují za právoplatné majitele území, na kterém leží Kibera. Soudní spory mezi Núbijci a keňskou vládou budou pravděpodobně nadále pokračovat a to může mít negativní vliv na průběh přestavby v Kibeře. Autor dále poukazuje na špatnou komunikaci mezi vládou a místními obyvateli, kteří nemají dostatečné informace o projektu. Jako řešení se podle autora nabízí lepší spolupráce s majiteli pozemků, respektive angažování vlastníků bytových jednotek do projektu a najít společné řešení prospěšné pro obě strany.

7. Závěr

Urbanizační procesy probíhaly již ve starověku, kdy docházelo ke vzniku prvních sídel. Prudký rozvoj měst nastal už v 18. a 19. století, kdy bylo období industrializace. Kvůli rapidnímu nárůstu obyvatel ve městech převážně v rozvojových státech dochází ke vzniku neformálních čtvrtí. Slumy ve městech budou v nejbližší budoucnosti poskytovat ubytování pro zvyšující se množství světové populace. Tato skupina obyvatel je donucena k životu v neadekvátních podmínkách, které jsou charakterizovány vysokou hustotou zalidnění, nedostatkem základních hygienických potřeb nebo nevyhovujícím bydlením.

Práce se zabývá neformální čtvrtí Kibera, která se nachází poblíž hlavního města Nairobi. První zmínka o jednom z největších slumů na světě pochází z konce 19. století. Tehdy se zde začali zabydlovat núbijští vojáci, kteří bojovali na straně Britské koloniální armády (KAR). Právě Núbijci žijí v Kibeře více jak 100 let a proto dochází ke konfliktům s místními orgány, jelikož podle vlády Núbijci nemají právo vlastnit území v této neformální osadě. V Kibeře je mnoho programů a projektů ve spolupráci mezinárodních organizací, keňské vlády a místních nevládních organizací. Pro svou práci si autor vybral vládní program KENSUP, který spolupracuje s agenturou OSN pro lidská sídla UN-HABITAT a dalšími příslušnými organizacemi. Jedním z hlavních úkolů programu je vybudovat novou fyzickou a sociální infrastrukturu v Kibeře. Kvůli modernizaci je potřeba zdemolovat dosavadní neformální chatrče a přestěhovat místní obyvatelé, aby přestavba mohla být zahájena.

Cílem práce bylo poukázat na způsob života místních obyvatel, rozebrat vládní program KENSUP a popsat ekonomické a sociální problémy v důsledku dočasného přestěhování lidí do jiné oblasti. V Kibeře je řada problémů, s kterými se místní obyvatelé musí vypořádat. Chybí zde zdravotní střediska, školy nebo kvalitně zařízené toalety. Autor se zaměřil na problémy obyvatel spojených s ubytováním v Langatě. Obyvatelé sice mají možnost bydlet v zařízených bytech, které disponují základními potřebami, ale i přesto je spokojenost lidí s novým bydlením různorodá. Mezi hlavní faktory patří vysoká cena nájmu, díky kterému chybí rodině peníze například na placení školného. Lidé také nejsou nadšení z vertikálního rozmístění bytů ve vysoko podlažních budovách. Obyvatelé v neformálních obydlích jsou zvyklí na život, kdy mohou sdílet

pokoj společně s ostatními příslušníky slumu. Závěrečná část popisuje pozitivní a negativní dopady projektu na životní prostředí a budoucí život obyvatel.

8. Shrnutí

Bakalářská práce je zaměřena na problémy spojené s vládním programem Kenya Slum Upgrading Programme, který byl zahájen v roce 2004 v největším keňském slumu Kibera. První část se věnuje historickému vývoji a definicím slumů, včetně urbanizačních trendů. Druhá část popisuje neformální osadu Kibera, zejména její historii a současné problémy místních obyvatel. Dále jsou podrobně rozebrány podmínky ve vesnici Kianda, která byla jako první důkladně zmapována. Na závěr je v práci představen pilotní projekt s názvem Kibera Soweto East Project, který má za úkol vybudovat novou fyzickou a sociální infrastrukturu. S tím souvisí prozatímní přestěhování obyvatel do nových bytů postavených v části Langata a následný počátek modernizace původní vesnice.

Klíčová slova: slum, Kibera, projekt, infrastruktura, modernizace

Summary

The Bachelor thesis is focused on the problems associated with the governmental programme Kenya Slum Upgrading Programme, which was launched in the 2004 in Kenya's largest slum Kibera. The first part of the thesis is devoted to the historical development and general definition of slums, including trends of urbanization. The second part describes the informal settlement of Kibera, especially its history and current problems of the local population. Further a detailed analysis of the conditions in the village Kianda, which was the first thoroughly mapped, is mentioned. Finally the thesis introduces a pilot project called Kibera Soweto East Upgrading Project, which aims to build a new physical and social infrastructure within the slum. Related to this the interim relocation of residents to new housing built in the Langata and the subsequent onset of the modernization of the original village is described.

Key words: slum, Kibera, project, infrastructure, upgrading

9. Seznam obrázků

Obrázek 1: Vesnice v Kibeře	23
Obrázek 2: Železniční spoj Mombasa – Kampala	27
Obrázek 3: Zóny v Soweto East	32
Obrázek 4: Kompletní areál budov v Langatě	37
Obrázek 5: Kuchyň v nově zařízených bytech (Langata)	39

10. Seznam použitých zdrojů

AFFORDABLE HOUSING INSTITUTE: Kibera: Africa's largest slum. [online].

©2005 [cit. 2013-05-19]. Dostupné z:

http://affordablehousinginstitute.org/blogs/us/2005/07/kibera_africas.html

AFRIKA WEB: Nairobi - hlavní město Keni. [online]. no date [cit. 2013-04-28].

Dostupné z: <http://www.afrikaweb.cz/kena/kena-nairobi.htm>

AMNESTY INTERNATIONAL (a): Slums – Human rights live here. [online]. ©2009

[cit. 2013-04-28]. Dostupné z:

<http://www.amnesty.org/en/library/asset/ACT35/004/2009/en/076f1c3c-b1f7-4b59-bb0f-4e2df3880ab7/act350042009en.pdf>

AMNESTY INTERNATIONAL (b): The unseen majority: Nairobi's two million slum-dwellers. [online]. ©2009 [cit. 2013-05-25]. Dostupné z:

http://www.amnesty.nl/sites/default/files/public/rap_kenia_the_unseen_majority.pdf

BINACCHI, Mattia. Slums and shelter policies in Kenya: the case of Kibera, Soweto

East slum upgrading project. [online]. ©2008 [cit. 2013-05-25]. Dostupné z:

<http://www.tesionline.com/intl/thesis.jsp?id=29844>

CIA:THE WORLD FACTBOOK: Kenya. [online]. ©2009 [cit. 2013-05-27]. Dostupné

z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ke.html>

CITIES ALLIANCE: Cities Alliance for Cities Without Slums: Action Plan for Moving Slums and Upgrading to Scale are Welcome. [online]. ©1999 [cit. 2013-05-08].

Dostupné z: <http://www.citiesalliance.org/sites/citiesalliance.org/files/ActionPlan.pdf>

CITIES ALLIANCE: Who we are. [online]. ©2013 [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.citiesalliance.org/node/3750>

CRONIN, Victoria a Peter GUTHRIE. Alternative approaches to slum upgrading in Kibera, Nairobi. *Urban Design and Planning: Proceedings of the Institution of Civil Engineers* [online]. ©2010, roč. 164, issue 2 [cit. 2013-05-30]. Dostupné z: http://www.academia.edu/633862/Alternative_approaches_to_slum_upgrading_in_Kibera_Nairobi

DAVIS, Mike. Planet of Slums. Londýn a New York: Verso, 2006, 228 s. ISBN 1-84467-022-8

DEMOGRAFICKÝ INFORMAČNÍ PORTÁL: Migrace. [online]. ©2004-2008 [cit. 2013-05-17]. Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_migrace

DESGROPPE, Amelie a Sophie TAUPIN. Slum Upgrading Programmes in Nairobi Challenges in Implementation. [online]. ©2011 [cit. 2013-05-18]. Dostupné z: <http://www.ifra-nairobi.net/cahiers/Cahier%2044.pdf>

FERNANDEZ, Rosa a Bernard CALAS. The Kibera Soweto East Project in Nairobi. [online]. ©2011 [cit. 2013-05-20]. Dostupné z: <http://www.ifra-nairobi.net/cahiers/Cahier%2044.pdf>

FOUNTAIN OF HOPE KENYA: Abou Kibera Slums. [online]. ©2008 [cit. 2013-05-21]. Dostupné z: <http://fountainofhopekenya.wordpress.com/2008/01/>

FRANCE 24: Slum residents left without a roof as bulldozers raze their homes. [online]. ©2012 [cit. 2013-05-29]. Dostupné z: <http://observers.france24.com/content/20120120-slum-residents-homeless-bulldozers-raze-houses-kibera-east-soweto-nairobi-kenya>

HAGEN, Erica. *Mapping Change: Community Information Empowerment in Kibera (Innovations Case Narrative: Map Kibera)* [online]. ©2011 [cit. 2013-05-30]. Dostupné z: http://www.mitpressjournals.org/doi/abs/10.1162/INOV_a_00059?journalCode=itgg

HENIG, David. Migrace. [online]. ©2007 [cit. 2013-05-14]. Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/migrace>

HUCHZERMEYER, Marie. Slum Upgrading in Nairobi within the Housing and Basic Services Market. [online]. ©2008 [cit. 2013-05-17]. Dostupné z: <http://schant.socialdev.net/data/women%20tenure/Huchzermeyer.pdf>

CHRISTOVOVÁ, Lucie. Slumy kam se podíváš. [online]. ©2012 [cit. 2013-05-18]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/leonardo/svet/_zprava/1045401

INFORMAČNÍ CENTRUM OSN V PRAZE: Fakta a čísla OSN: Základní údaje o Organizaci spojených národů. [online]. ©2005 [cit. 2013-05-24]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/soubory/fakta-osn-2005-web.pdf>

IRIN: KENYA: Kibera, The Forgotten City. [online]. ©2006 [cit. 2013-05-25]. Dostupné z: <http://www.irinnews.org/Report/62409/KENYA-Kibera-The-Forgotten-City>

ITOTIA, Anne. Africa Urbanisation and Proliferation of Slums A Case Study of Kibera. [online]. ©2007 [cit. 2013-05-20]. Dostupné z: http://www.mercyworld.org/_uploads/_ckpg/files/mirc/papers/itotiaA4.pdf

KAGIRI, Eva. Using sustainable technology to upgrade sanitation, case study: Soweto East, Kibera. [online]. ©2008 [cit. 2013-05-25]. Dostupné z: https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/19466/URN_NBN_fi_jyu-200901201029.pdf?sequence=1

KHAN, Bilal. Kibera Integrated Water, Sanitation and Waste Management Project. [online]. ©2011 [cit. 2013-05-25]. Dostupné z: <http://www.solutionsforwater.org/solutions/kibera-integrated-water-sanitation-and-waste-management-project>

KIBERA JOURNAL: 2,5 million slum dwellers not in City Hall's budget. [online]. ©2012 [cit. 2013-05-29]. Dostupné z: <http://kiberajournal.org/?p=310>

KIBERA UK – THE GAP YEAR COMPANY: Facts and Information about Kibera. [online]. ©2007 [cit. 2013-05-29]. Dostupné z: <http://www.kibera.org.uk/Facts.html>

KUBELKOVÁ, Jana. Urbanizace chudoby v rozvojových zemích. [online]. ©2008 [cit. 2013-05-14]. Dostupné z: <http://www.migraceonline.cz/cz/e-knihovna/urbanizace-chudoby-v-rozvojovych-zemich>

KURZY: KES keňský šilink, historie kurzů měn. [online]. ©2013 [cit. 2013-05-19]. Dostupné z: <http://www.kurzy.cz/kurzy-men/historie/KES-kensky-silink/>

KWAHO: Description of the project location Kibera. [online]. ©2008 [cit. 2013-05-24].
Dostupné z: <http://www.kwaho.org/loc-d-kibera.html>

MAP KIBERA PROJECT: Map Kibera Project – Maps and Statistics. [online]. ©2008
[cit. 2013-05-17]. Dostupné z: <http://mapkiberaproject.yolasite.com/maps-and-statistics.php>

MAP KIBERA PROJECT: Map Kibera Project – Mission. [online]. ©2008 [cit. 2013-05-20]. Dostupné z: <http://mapkiberaproject.yolasite.com/mission.php>

MAP KIBERA: The first complete, free and open map of Kibera, Nairobi. [online].
©2011 [cit. 2013-05-19]. Dostupné z:
http://mapkibera.org/wiki/index.php?title=Main_Page

MARRAS, Stefano. Mapping and unmapped. [online]. ©2009 [cit. 2013-05-14].
Dostupné z: http://kizito.blogspot.org/wp-content/uploads/2009/02/kibera_mapping_the_unmapped.pdf

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ: Summit tisíciletí, Miléniová deklarace,
Rozvojové cíle tisíciletí. [online]. ©2005 [cit. 2013-05-20]. Dostupné z:
<http://www.mpsv.cz/files/clanky/1631/MDGs.pdf>

MINISTRY OF HOUSING (b): Environmental Impact Assessment Study Report. [online]. ©2011 [cit. 2013-05-27]. Dostupné z: http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CDAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.nema.go.ke%2Findex.php%3Foption%3Dcom_phoca_download%26view%3Dcategory%26download%3D295%3Aeia850-slumupgradekibera1pdf%26id%3D82%3Aeia850-859-reports%26Itemid%3D567&ei=vxymUYOYDoXuObLVgKAP&usg=AFQjCNF5DCRI0vICESPXD-Zy0ARHHCJvGg&bvm=bv.47008514,d.ZWU

MINISTRY OF HOUSING (a): Kenya Slum Upgrading Programme. [online]. ©2011 [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: <http://www.housing.go.ke/?cat=18>

MINISTRY OF HOUSING: Needs Assessment Report – Requirements for Goal No.7, Target 11: Improving the Lives of Slums Dwellers. [online]. ©2006 [cit. 2013-05-22]. Dostupné z: http://www.planning.go.ke/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=52&Itemid=69&limitstart=15

MULCAHY, Michelle a Ming RU CHU. Kibera Soweto East a Case study in slum upgrading. [online]. no date [cit. 2013-05-25]. Dostupné z: http://www.design.upenn.edu/new/cplan/02b_KiberaMulcahy.pdf

MURAGURI, Leah. Kenyan Government Initiatives in Slum Upgrading. [online]. ©2011 [cit. 2013-05-25]. Dostupné z: <http://www.ifra-nairobi.net/cahiers/Cahier%2044.pdf>

MWANGI, Isaac. The nature of rental housing in Kenya. [online]. ©1997 [cit. 2013-05-21]. Dostupné z: <http://eau.sagepub.com/content/9/2/141.full.pdf+html>

NAIROBI STUDIO: KENSUP in Action: Inside the Ministry – On Site in Kibera. [online]. ©2013 [cit. 2013-05-27]. Dostupné z: <http://nairobistudio.blogspot.cz/2013/01/kensup-in-action-inside-ministryon-site.html>

NDAIGA, Hellen. Kibera slum upgrading project Phase 2 launched. [online]. ©2012 [cit. 2013-05-25]. Dostupné z: <http://www.constructionkenya.com/2435/kibera-slum-upgrading-project-phase-2-launched/>

NDETI, Yunus. A Brief History of Kibera. [online]. ©2003 [cit. 2013-05-20]. Dostupné z: <http://archive.oneworld.net/article/view/71289>

NEWS FROM AFRICA: New Life for Kibera Residents as Slum Upgrading Takes Off. [online]. ©2011 [cit. 2013-05-26]. Dostupné z: http://www.newsfromafrica.org/newsfromafrica/articles/art_11670.html

NGO FORUM FOR URBAN WATER AND SANITATION: What is slum?. [online]. ©2004 [cit. 2013-05-15]. Dostupné z: http://www.ngoforum.net/index.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=6

OMONDI, O a V ZANOTTO. Slum Upgrading: Assessment of the Kibera Decanting Site Building Typologies. [online]. ©2010 [cit. 2013-05-27]. Dostupné z: http://cibworld.xs4all.nl/dl/publications/w110_pub337.pdf

ONE: Why residents of Kibera slum are rejecting new housing plans. [online]. ©2013 [cit. 2013-05-28]. Dostupné z: <http://www.one.org/international/blog/why-residents-of-kibera-slum-are-rejecting-new-housing-plans/>

PROJECT SURVIVAL MEDIA: Lighting Kibera. [online]. ©2013 [cit. 2013-05-05].
Dostupné z: <http://www.projectsurvivalmedia.org/2013/01/lighting-kibera/>

RYŠAVÝ, Zdeněk. Madrid: Cesta ze slumu do nájemního bytu. [online]. ©2012 [cit. 2013-04-28]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/zahranicni/zdenek-rysavymadridcestaze-slumu-do-najemniho-bytu>

SMEDT, Johan. Kill Me Quick: A History of Nubian Gin in Kibera. [online]. ©2009 [cit. 2013-05-20]. Dostupné z:
<http://www.jstor.org/discover/10.2307/40282385?uid=3737856&uid=2&uid=4&sid=21102342872087>

SMEDT, Johan. The Nubis of Kibera: a social history of the Nubians and Kibera slums. [online]. ©2011 [cit. 2013-05-20]. Dostupné z:
<https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/17638/Proefschrift%20Johan%20de%20Smedt.pdf?sequence=4>

SMITH, Kelsey. KENSUP. [online]. ©2010 [cit. 2013-05-29]. Dostupné z:
<http://kelseyjsmith.blogspot.cz/2010/02/send-them-to-school.html>

STOJANOV, Robert. Rozvojové cíle tisíciletí. [online]. ©2008 [cit. 2013-05-25].
Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/rozvojove-cile-tisicileti>

STRAKOVÁ, Naďa. Život v plechové džungli. [online]. ©2010 [cit. 2013-05-19].
Dostupné z: <http://peopleinneed.cz/index2.php?id=114&idArt=1398>

THROUGH MY EYES: Kenya in Conflict. [online]. ©2008 [cit. 2013-05-20].
Dostupné z: <http://www.throughmyeyes.org.uk/server/show/nav.22206>

UN-HABITAT: History. [online]. no date [cit. 2013-05-23]. Dostupné z:
<http://www.unhabitat.org/content.asp?typeid=19&catid=10&cid=927>

UN-HABITAT: Kenya Slum Upgrading Programme Strategy Document. [online].
©2008 [cit. 2013-05-22]. Dostupné z:
<http://www.unhabitat.org/pmss/listItemDetails.aspx?publicationID=2602>

UN-HABITAT: Kenya Slum Upgrading Project (KENSUP). [online]. no date [cit.
2013-05-22]. Dostupné z:
<http://www.unhabitat.org/content.asp?cid=668&catid=206&typeid=13>

UN-HABITAT: State of the World's Cities. [online]. ©2006 [cit. 2013-04-20].
Dostupné z: <http://www.unhabitat.org/pmss/listItemDetails.aspx?publicationID=2101>

UN-HABITAT: The Challenge of Slums: Global Report on Human Settlements
.©2003. [online]. 2003 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z:
<http://www.unhabitat.org/pmss/listItemDetails.aspx?publicationID=1156>

ÚSTAV ÚZEMNÍHO ROZVOJE: UN-HABITAT Program OSN pro lidská sídla.
[online]. ©2005 [cit. 2013-05-23]. Dostupné z: <http://www.uur.cz/?id=36>

VOICE OF KIBERA: All Set to Move, Long journey to the 'Promised Land' kicks off.
[online]. ©2009 [cit. 2013-05-28]. Dostupné z:
<http://voiceofkibera.org/mobile/reports/view/6?c=11&p=2>

WARAH, Rasna. Nairobi, Kenya: Life in Kibera. [online]. ©2007 [cit. 2013-05-19].
Dostupné z: <http://ehis.ebscohost.com/ehost/detail?vid=2&sid=0d119796-92e4-4e39-a175-c615a0aabf87%40sessionmgr11&hid=7&bdata=Jmxhbmc9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=24234332>